

A TERRORSZERVEZETEK
(ÁLTALÁNOS) FELÉPÍTÉSE –
A FELKELÉSEKTŐL A TERRORIZMUSIG¹

BEVEZETÉS

A terrorizmus egy hosszú múltra visszatekintő, a társadalom biztonságát fenyegető tényező, amelynek egyre fokozódó tevékenysége megköveteli az ellene való fellépést. A terrorizmus elleni küzdelem kiterjed a világ számos részére, és meghatározza az államok biztonságpolitikáját.

A 2001. szeptember 11-én a New York-i Világkereskedelmi Központ (World Trade Center) ellen elkövetett terrortámadás vízválasztó volt a terrorizmushoz való újkori viszonyulásban. Az államok, valamint a belőlük formálódó nemzetközi közösségek ráeszméltek arra, hogy az aszimmetrikus hadviselés minden előnyét kegyetlenül kihasználó, egyre szervezettebben és kiképzettebben működő terrrorszervezetek nem csupán katonai, hanem komplex biztonsági fenyegetést jelentenek. Politikai, gazdasági és más egyéb dimenziókra kiterjedő hatásaik is vannak, gyakran összekapcsolódnak a nemzetközi szervezett bűnözéssel, sőt egyes fejlődő országokban jelentős befolyást gyakorolnak az állam irányítására.²

A terrrorszervezetek rendkívül innovatívak, új szervezetek jönnek létre a már létezők összeolvadásával, módszereikben, eszközeikben változnak, figyelemmel kísérik a tudomány vívmányait, a közösségi médiát, és ennek megfelelően fejlődnek.

Az elmúlt évtizedekben Európát ért terrortámadások rávilágítottak arra, hogy a biztonság garantálása közös felelősség, ezért az Európai Unió (EU) fokozta a terrorizmus elleni küzdelemre irányuló közös uniós erőfeszítéseket.

¹ A TKP₂₀₂₁-NVA-18 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a TKP₂₀₂₁-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² MÁRTON 2022.

A TERRORSZERVEZETEK ÁLTALÁNOS FELÉPÍTÉSE

A terrorizmus fogalmának meghatározása

A terrorizmus meghatározására nincs egy nemzetközileg elfogadott definíció, a nemzetközi közösség a definiálás során törekszik egyrészt azt meghatározni, hogy mi nem jellemzi a terrorizmust (például idegen megszállás elleni nemzeti és függetlenségi harc a nemzetközi jog szerint nem terrorista cselekmény), másrészt pedig a terrorcselekmények azon jellemzői alapján igyekszik a definíciót körülírni, amelyeket a nemzetközi közösség rendszeresen elítél. A nemzetközi konszenzus hiánya nem jelenti azt, hogy az egyes nemzetközi szervezetek és az egyes országok ne rendelkeznének definíciókkal, de ezek a meghatározások egymástól eltérnek. A terrorizmus fogalmára vonatkozóan léteznek nemzetközileg, az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) által elfogadott meghatározások, ugyanakkor az EU-ban a közösség egy saját definíció megalkotására törekszik, és a tagállamok továbbra is fenntartják a jogot arra, hogy a közösségi normákat tiszteletben tartva megfogalmazzák azt, hogy számukra mit jelent a terrorfenyegetettség.³

A terrorizmus meghatározásában a szakértők között sincs egyértelmű konszenzus, vannak azonban olyan közös elemek, amelyek minden terrorista csoport működését jellemzik:

- ♦ Az erőszak alkalmazása. A terroristák az erőszak szándékos és módszeres alkalmazásával, erőszakos eszközökkel küzdenek céljaikért, amely célok között gyakran államok, politikai rendszerek, vagy akár ideológiák megbuktatása áll. Az erőszak rendszerint polgári személyek vagy azok nagyobb csoportjai ellen irányul, és ezáltal alkalmas arra, hogy elrettentő hatást gyakoroljon a közvéleményre. Mivel a célok elérése általában nem azonnal valósul meg, ezért több, előre eltervezett erőszakos cselekményt követnek el.
- ♦ A félelemkeltés. A közvéleményre gyakorolt félelemkeltés útján törekednek nyomást helyezni a döntéshozókra, a társadalmakat irányító politikai elitekre.
- ♦ Ideológiai-politikai vagy vallási-etnikai háttér. Az ezekből merített eszmékkel jelölik ki működésük végső célját, és keresnek morális igazolást cselekményeikhez.⁴

³ SERBAKOV 2020.

⁴ MÁRTON 2022.

A szakirodalomban általában elfogadott körülírásokat összefoglalva a terrorizmus: az erőszak módszeres alkalmazása abból a célból, hogy félelemkeltés segítségével társadalmi-politikai célokat valósítsanak meg.⁵

Korinek László a terrorizmus fogalmának kriminológiai definíciójára az alábbi meghatározást adja: „A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmesskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszakalkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.”⁶

A terrorista erőszak törvénytelen, erőszakos bűncselekmény, hátterében általában mozgalom, szervezet húzódik meg – azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a magányos elkövetőket –, és többnyire fegyveres fellépés, amelynek elkövetési módja rendkívül változatos, például emberrablás, túszejtő akció, bombamerénylet, repülőgép-eltérítés stb. Nagy szerepet kap a nyilvánosság (tömegtájékoztatáson keresztül), aminek oka a figyelemfelkeltés, a tömegek mozgósítása, nyomásgyakorlás a fennálló hatalomra.

A terrorszervezetek főbb céljai: zavarkeltés, állami intézmények működésének megzavarása, a nyilvánosság figyelmének megnyerése, destabilizáció, megtorlás kiprovokálása, bosszú, állami, valamint politikai engedmények kikényszerítése, a lakosság sokkolása, rettegésben tartása stb.

Ha ezeket a célokat nem anyagi haszonszerzés végett, hanem valamilyen politikai törekvések megvalósítása érdekében kívánják elérni, valamint ha ezek a célok a demokratikus, legitim államberendezkedés ellen irányulnak, akkor terrorista magatartásról beszélünk.⁷

⁵ *Biztonságpolitikai Corvinák* [é.n.]. Online: https://web.archive.org/web/20160417115546/http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=32

⁶ KORINEK 2016.

⁷ KORINEK 2016.

A terrorizmus fajtái

A terrorizmus tipológiája számos tényező alapján lehetséges, a hazai szakirodalomból Korinek László⁸ az alábbi csoportosítást alkalmazta:

- ♦ Ideológiai indíttatású terrorizmus, amelyhez tartozó csoportok politikai előnyök elérése végett a társadalom destabilizálását, illetve a hatalomátvételt tűzték ki célul. Az ideológiai alapú terrorizmuson belül megkülönbözteti a szélsőbaloldali és szélsőjobboldali szervezeteket. Előbbiek a kommunista frazeológia jelszavainak (munkásosztály, elnyomottak, kizsákmányolás stb.) és jelképeinek (vörös csillag, sarló, kalapács, AK–47-es géppisztoly) használatával a marxizmus-leninizmus ideológiai bázisán fejtik ki tevékenységüket, például a német Vörös Hadsereg Frakció (Rote Armee Fraktion – RAF), az olasz Vörös Brigádok, a perui Fényes Ösvény. Utóbbi csoportok a szoviszta, fajgyűlölő, fasiszta nézetrendszer követői, például az olasz Fekete Rend, a Ku-Klux-Klan, a török Szürke Farkasok, Fegyveres Forradalmi Sejtek. Elnevezésükben a hazafiság, fajvédelem, faji felsőbbrendűségekre utaló kifejezések, míg szimbolikájukban a különféle keresztek, fogaskerek, fegyverek szerepelnek. Eszmeviláguk eklektikusabb, országonként különböző, eltérő, de összességében fasiszta típusú világnézet.
- ♦ Etnikai, faji, vallási terrorizmus, amely mozgalmak egy nemzeti kisebbség vagy népcsoport politikai és területi függetlenségének elérésére törekszenek. Általában elnyomottnak tartott vallásuk védelmében, esetleg annak eszmeiségéből levezethető politikai küldetéstudatból harcolnak a más vallásúakkal (felfogásúakkal) szemben. Magukat szabadságharcosként, börtönben lévő társaikat hadifogolyként kezelik, elesett harcosaikat pedig mártírként tisztelik (az ír terroristákat tömörítő Irish Republican Army – IRA, a baszk szeparatista ETA⁹);).
- ♦ Állami terrorizmus, amelynek lényege, hogy a terrorszervezet valamely állam tudtával, engedélyével, segítségével vagy annak megbízásából követ el merényleteket. Célja az állam által veszélyesnek tartott személyek, csoportok fizikai megsemmisítése, más államok destabilizálása, ott a hatalmi viszonyok megváltoztatása. Ezzel kapcsolatos vádak érték például az USA (United States of America – Amerikai Egyesült Államok), Izrael, Líbia, Irak, Irán, a volt Szovjetunió kormányzati szerveit. De idesorolható az az eset is, amikor

⁸ KORINEK 2016.

⁹ Euskadi Ta Askatasuna: Baszkföld és Szabadság.

a lengyel titkosszolgálat 1985-ben meggyilkolta a rendkívül népszerű Jerzy Popiełuszko katolikus papot.

- ♦ A „kiválasztottak” terrorizmusa, olyan küldetéstudattal rendelkező fanatikus személyek, akik személyiségükben betegek, de a magányosan végrehajtott tetteiket nagy körültekintéssel, magas intelligenciával tervezik meg és követik el. Példaként említhető az az eset, amikor 2001-ben lépfenevírussal fertőzött leveleket küldtek az Amerikai Egyesült Államokban (USA), vagy Ted Kaczynski matematikus esete, aki az 1980-as, 1990-es években 16 pokolgépes merényletet követett el ugyancsak az USA-ban, főként légitársaságok, egyetemek és számítógép-kereskedések ellen.

A terroristák által alkalmazott eszközök és módszerek alapján szintén számos típust lehet elkülöníteni:

- ♦ nukleáris terrorizmus;
- ♦ biológiai terrorizmus;
- ♦ környezeti és ökoterrorizmus;
- ♦ városi terrorizmus (urban terrorism);
- ♦ virtuális terrorizmus (cyberterrorism).

Az Európai Rendőrségi Hivatal (European Police Office – Europol) éves, a terrorizmus uniós helyzetéről és tendenciáiról (TE-SAT)¹⁰ szóló jelentéseiben a terrortámadásokat az ideológiai háttér alapján hosszú időn keresztül az alábbi kategóriákban tárgyalta:

- ♦ dzsihádisták terrorizmus;
- ♦ etnonacionalista és szeparatista terrorizmus;
- ♦ szélsőbaloldali és anarchista terrorizmus;
- ♦ szélsőjobboldali terrorizmus;
- ♦ single issue, azaz egyedi ügghöz kapcsolódó terrorizmus.

Míg az első négy kategória különösebb magyarázatot nem igényel, az ötödik alatt azon szélsőséges személyek, csoportok tevékenysége értendő, akik az erőszak, a bűncselekmény által nem a teljes társadalmi, politikai, gazdasági rendszerben, hanem pusztán egy ügy kapcsán akarnak változást elérni. Ezen potenciális ügyek pontos számbavétele lehetetlen. Az állat- és természetvédelem mellett idetartozhat az abortusszal kapcsolatos politika, de olyan ma divatos témák is, mint a járványhelyzet kezelése, vagy az 5G elleni fellépés, illetőleg minden összeesküvés-elmélet egyaránt.

¹⁰ Europol 2020.

A TE-SAT 2022-es jelentésében a terrorizmus egyéb típusairól (other types of terrorism) értekezik, felismerve, hogy a megelőző években a tagállamok kevés adatot szolgáltatottak a single issue terrorizmus kapcsán, és az ilyen incidensek sem voltak elég specifikusak ahhoz, hogy indokolják a külön kategória létezését.

Az erőszakos állatjogi és környezetvédelmi mozgalmak ideológiájukat tekintve közel állnak a baloldali szélsőségesekhez, ennek is tudható be, hogy egyre szorosabb együttműködés alakul ki köztük, egyre több közös demonstrációt szerveznek. A jelentés megjegyzi továbbá, hogy a terrorizmus egyéb típusai közé tartoznak az olyan csoportok (például Hezbollah) által elkövetett bűncselekmények is, amelyeket az iszlámra hivatkozó ideológiák ihletnek, anélkül, hogy megfelelnek a dzsihá-dizmus TE-SAT-ban használt szűk definíciójának.

A terrorszervezetek felépítése

A terroristák tipikusan valamely szervezethez, csoporthoz tartozva hajtják végre a cselekményeket, és jelen tanulmány is a terrorszervezetekről szól, nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, és néhány gondolatot szentelni kell az úgynevezett magányos farkasoknak. Legfőbb jellemzőjük, hogy a nagyvárosok névtelenségébe rejtőznek, rendkívül kiszámíthatatlanok, saját maguk tervezik ki és valósítják meg a cselekményeket, amelyek szinte kivédhetetlenek.

Elsősorban az interneten keresztül ismerkedhetnek meg terrorista ideológiákkal, és vehetik fel a kapcsolatot olyan csoportokkal, akiknek a hatására akár maguk is terrorista merényletek részesévé vagy elkövetőjévé válhatnak. Több ezer olyan honlap működik, amely részben kódoltan, részben teljesen nyílt formában, kifejezetten terrorista tartalmakat közvetít, és ötletekkel szolgál olyan emberek számára, akik valamilyen személyes lelki okból fogékonyá váltak az erőszakra.¹¹

Általános jellemzők

A terrorista szervezetek felépítése, illetve működése igen vegyes képet mutat, számos eltérés lehet a szervezetek között létszám, felépítés, ideológiai nézet alapján. Minden terrorista szervezetre igaz azonban az, hogy mindig olyan struktúrában működnek, amely alkalmazkodik ahhoz a környezethez, amelyben a terrorista akcióikat akarják kivitelezni.

¹¹ HANKISS 2014.

Az európai kisebb, illetve közepes nagyságú, hagyományosnak tekinthető terrrorszervezetek (IRA, ETA) létszáma változó, néhány tíz főtől néhány száz főig terjedhet, tagjai általában ismerik egymást, vagy a tagok nagy részét, a többiekéről pedig információkkal rendelkeznek, míg az újabb típusú, nagyobb taglétszámmal rendelkező terrorista csoportok aktív tagjainak a száma akár a több ezer főt is elérheti (al-Káida, Hezbollah, Hamász).¹²

Egy terrrorszervezet stratégiájának fontos része a szervezeti struktúra kialakítása, a céloknak, a célpontoknak, az elkövetés módjának és eszközeinek a meghatározása, valamint az új tagok és támogatók toborzása.

A toborzás a működésük szempontjából lényeges, és már a beszerzés időszakában szükséges, hogy kiszűrjék az alkalmatlan, megbízhatatlan leendő új tagokat és támogatókat. Éppen ezért már a kiképzésük alatt ellenőrzik, és figyelik, hogy a jelöltek mennyire felelnek meg a szervezet szabályainak és követelményeinek. Minden terrrorszervezetnek vannak olyan írott és íratlan szabályai, amelyet a tagoknak már a belépésük előtt el kell fogadniuk, az előírásokat be kell tartaniuk.¹³

A terrrorszervezethez csatlakozás egy életre szóló döntés. A csoport önkéntes elhagyása biztonsági okok miatt nem lehetséges, hiszen ezzel a kilépő elárulná azt a belső kohéziót, amelynek lazulása veszélyeztetné a terrrorszervezet működőképességét és létét. A nemzetközileg is elismert szakértő, Bruce Hoffman szerint a különböző ideológiai, etnikai, vallási vagy egyéb értékösszesség alapján szerveződő terrorcsoportok közül azok működhetnek hosszabb ideig, amelyeknél a belső kohéziós erő szintje tartósan magas. Ebbe a körbe tartozókhhoz sorolta a nacionalista, szeparatista vagy vallási alapon szerveződő csoportokat (ETA, IRA, Hezbollah, Hamász, al-Káida).

A terrorcsoportok belső értékrendjüket tekintve több szempontból hasonlítanak a szigorú szabályok alapján működő, a társadalmi normákat semmibe vevő vallási szektákhoz. A terrrorszervezetek feltétlen engedelmességet várnak el a tagjaiktól, előírják a tagok viselkedésformáit, hogy kivel hogyan tarthatnak kapcsolatot, köztük a családtagokkal is. Ahhoz, hogy valaki egy terrrorszervezet tagjává váljon, több feltételnek kell megfelelnie:

- ♦ motiváltság a szervezet (politikai, ideológiai, vallási, etnikai stb.) céljait illetően;
- ♦ a szervezeti felépítés, az alá-fölé rendeltségi viszonyok maradéktalan elfogadása;
- ♦ családi, baráti kötelékek, egyéni érdekek alárendelése a szervezet érdekeinek;
- ♦ szigorú konspirációs szabályok elfogadása;
- ♦ azonosulás a csoport tevékenységével és taktikájával.

¹² KANCSAL 2012.

¹³ HORVÁTH 2015: 108.

A telekommunikációs eszközök és rendszerek gyors fejlődése, főként az internet elterjedése új távlatokat nyitott a terrrorszervezetek és hálózatok előtt az egymás közti kapcsolattartásban, a propagandaanyagok eljuttatásában, az új tagok toborzásában, amit a terrrorszervezetek vezetői viszonylag gyorsan felismertek. Az internet, a közösségi oldalak a terrorcsoportok számára könnyű hozzáférést kínál, könnyebbé teszi a rejtett kommunikációt, a szimpatizánsok felkutatását és az új tagok toborzását. A közösségi oldalak a terroristáknak is kötetlenebbé, rugalmasabbá teszik az internethasználatot. Ez új lehetőségeket teremt a tekintetben is, hogy a közösségi médián keresztül jóval több embert lehet megszólítani, manipulálni.¹⁴

Az új tagok toborzása a művelési képességek növelése, a merényleteket végrehajtó tagok biztosítása miatt szükséges. A legtöbb esetben ideológiai azonosság alapján történik, de szerepet játszhatnak olyan speciális képességek is, amelyek hasznosak a terrorista szervezet művelési képességeinek fokozása szempontjából. Ezért előnyös a katonai kiképzésen átesett, illetve harci tapasztalattal rendelkező személyek bevonása a tevékenységbe, valamint a külső jegyeik alapján kevésbé gyanús végrehajtók (például nők, vagy a tervezett célpont környezetében nem feltűnő, a helyi lakossághoz tartozó személyek), illetve egyéb, speciális szaktudással (robbanószervezetekkel, mérgező anyagokkal kapcsolatos ismeretekkel) rendelkező új tagok beszerzése.

A terroristák törekedhetnek egy katonai objektum ellen tervezett támadás esetén az objektumba belépési jogosultsággal rendelkező személyek (például kiszolgáló-személyzet, takarítók) beszerzésére is, akár úgy is, hogy a célszemélyekkel nem tudatják az akció pontos célját. Egyes terrorista szervezetek a kényszer alkalmazásától sem riadnak vissza, hogy elérjék a számukra fontos személyek együttműködését. Ez a kikényszerített együttműködés az egyszerű információszolgáltatástól az öngyilkos merényletek végrehajtásáig terjedhet. Így a terrorista szervezetekkel való együttműködés olyan személyekre is rákényszeríthető, akiket megbízhatónak ismerünk.

A toborzás potenciális bázisát az aktív és passzív támogatók jelentik. Egyes terrorista szervezetek – a hozzájuk kapcsolódó nem kormányzati szervezeteken keresztül – szélsőséges nézeteket terjesztő vallási iskolákat támogatnak, ahol a szervezet ideológiáját követve fanatizálják a fiatalokat, és így biztosítják a harcosok folyamatos utánpótlását.¹⁵

A terrorista szervezetek szinte mindegyike sejtekből áll, ezzel növelve a szervezeten belüli biztonságot, a felépítésük, a tagok és a sejtek egymáshoz való viszonya pedig egy olyan fontos tényező, amely befolyásolja művelési képességeiket. A legtöbb

¹⁴ HORVÁTH 2015: 108.

¹⁵ LAKATOS 2007.

terrorista szervezet hierarchikus (ETA, Hezbollah) vagy hálózati szervezeti felépítésű (al-Káida), de előfordulhatnak olyan szervezetek is, amelyeknél mindkét modell megtalálható.

A sejtyszerű szervezeti felépítés szinte lehetetlenné teszi az egész terrorista szervezet felderítését, hiszen a tagok nagy része nem ismeri egymást, a többi sejtet, gyakran azok létezéséről sem tud, így az egyes tagok elfogása, vagy az egyik sejtbe való beépülés esetén a szakemberek nem tudnak információkat szerezni a szervezet többi részéről. Az így felépülő szervezet előnye, hogy az egyes sejtek felfedése még nem jelenti az egész szervezet kompromittálódását.

A sejt alkalmas egyes részfeladatok végrehajtására, illetve a többi sejttel való együttműködésre, szerveződnének családi, baráti vagy munkahelyi alapon, de földrajzi elhelyezkedés, vagy akár speciális feladat alapján is.

Az egyes sejteken belül a tagok igen szoros kapcsolatban állnak egymással, támogatják egymást a feladatok végrehajtása során, és erős összetartással akadályozzák meg az egyes tagok eltávolodását vagy a biztonsági rendszabályok be nem tartását. A legtöbb esetben kizárólag a sejt parancsnoka tart kapcsolatot a vezetés magasabb szintjeivel vagy más sejtekkel.

A terrorista szervezetek méretüktől függően állhatnak egyetlen sejtből vagy több helyi, regionális, vagy akár nemzetközi szinten működő sejtől. A kizárólag egyetlen ország területén működő terrorista szervezetek általában kevesebb és kevésbé szakosodott sejtekből állnak, mint a több országban működő, nemzetközi terrorista szervezetek.

Szervezettségi fokukat tekintve a terrorista csoportok igen különbözőek lehetnek. Az ideológiai alapon létrejövő csoportok általában kisebb méretűek és egyszerűbb felépítésűek, ezzel együtt műveleti képességeik és működési területük is korlátozott. A tagok számának növekedésével vagy csökkenésével a szervezettség foka folyamatosan változik, és a megszerzett működési tapasztalatok alapján a terrorista szervezetek struktúrája is módosul. A kapcsolatrendszerük révén az azonos ideológiájú vagy azonos célokért küzdő csoportok egyesülhetnek, így magasabb szintű műveleti képességeket hozhatnak létre. Ugyanakkor előfordul az is, hogy egy nagyobb szervezetből a radikálisabb irányzatot képviselő kisebbség kiválik, és új terrorista szervezatként folytatja tevékenységét.

Egy adott terrorista szervezetben belül megtalálhatók az aktív és passzív támogatók (utóbbiak többségben), tagok, műveleti parancsnokok, logisztikai vezetők és az esetek többségében egy karizmatikus irányító.

A vezetők stratégiaileg irányítják a terrorista szervezetet, ők határozzák meg annak céljait, ideológiáját, az alkalmazható módszereket, az egyes terrortámadások célpontjait, valamint ők hagyják jóvá a végrehajtás módját és idejét. Általában

a szervezet azon aktív tagjai közül kerülnek ki a vezetők, akik erős egyéniséggel, befolyással bíró, irányító személyiséggel rendelkeznek, különleges képességeikkel, tapasztalataikkal, elkötelezettségükkel kiemelkednek a többiek közül.

A terrorista szervezet tagjai alkotják az aktív végrehajtó állományt, akik részt vesznek az akciók tervezésében, elvégzik a felderítési, logisztikai, pénzügyi és kommunikációs feladatokat. A tagok között jelentős különbségek lehetnek tapasztalataik, különleges képzettségük szerint, így például a speciális területhez értő terroristák nem vesznek részt öngyilkos merényletek végrehajtásában, azokat az alacsony szintű tagok hajtják végre a megfelelő fanatizálás és vallási, ideológiai felkészítés után. A speciális ismereteket igénylő területeken (például házilagos készítésű robbanószerkezetek készítése, célmegfigyelés, öngyilkos merényletek felkészítése) az új tagok kiképzését a már műveleti tapasztalatokkal rendelkező tagok végzik.

Az aktív támogatók körébe tartoznak azok, akik részt vesznek a terrorista szervezet működéséhez szükséges feltételek megteremtésében, de nem követnek el erőszakos cselekményeket. Ők biztosítják a pénzügyi támogatást, a szervezet érdekében propagandát folytatnak, felderítési, megfigyelési feladatokat hajtanak végre, információt szolgáltatnak, rejtkehelyeket, orvosi ellátást nyújtanak a terrorista szervezet tagjainak. A szervezet terrorista tevékenységével tisztában vannak, azt tudatosan támogatják. Az aktív támogatók között napjainkban egyre több nem kormányzati szervezet (Non-governmental Organization, NGO) található. Ezek a szervezetek sokszor fedőszervezetként funkcionálnak, vagy a különböző segélyszervezetektől beérkező pénzeket továbbítják a terroristáknak.

A passzív támogatók szimpatizálnak a terrorista szervezet deklarált céljaival, nem annyira elkötelezettek, így a megvalósításban tevételes szerepet nem vállalnak. Ezek a támogatók információt, pénzt biztosítanak a különböző segélyszervezeteken keresztül a terrorista szervezetek részére anélkül, hogy tudatában lennének ennek a tevékenységnek.

A különböző szervezeti modellek sajátosságai

A hierarchikus felépítésű terrorista szervezetek

A hierarchikus felépítésű terrorista szervezetekben alá-fölé rendeltségi viszonyok vannak, a felsővezetéstől érkeznek a parancsok, és a felelősséget is ők vállalják az egyes elkövetett cselekményekért. A szervezeten belüli információáramlás főleg függőleges irányban működik, az azonos szinten található szervezeti egységek között csak korlátozottan zajlik.

A hierarchikus terrorista szervezetek sejtjeire jellemző:

- magasabb fokú szakosodás, mint a hálózati felépítésűekre;
- kizárólag a sejt parancsnokának van kapcsolata a magasabb vezetési szintekkel, de az ilyen szervezetek legfelsőbb irányítóinak a terrorista szervezet egészére rálátása van;
- az alárendelt sejtek a vezetés utasításait követik, nem jellemző az egyéni kezdeményezés, és nincs akció a vezetés jóváhagyása nélkül.

A fenti sajátosságok miatt ez a szervezeti modell alkalmasabb politikai célok elérésére, mivel az ilyen terrorista szervezetek általában következetesen betartják a vezetés által kötött megállapodásokat, például a támadások beszüntetésére vonatkozóan.

A hierarchikus szervezeti felépítés leginkább a szélsőbaloldali, szélsőjobboldali, nacionalista, szeparatista mozgalmakra és a hozzájuk kapcsolódó terrorista szervezetekre jellemző, például az ETA, az IRA, a japán Vörös Hadsereg, az olasz Vörös Brigádok, a Palesztin Felszabadítási Front. Bizonyos fokig ilyen a felépítése a dzsihád fő műveleti területein (Irak, Afganisztán) működő terrorista, valamint a katonai jellegű szervezeteknek, mint például a Hezbollahnak.¹⁶

A hálózati felépítésű terrorista szervezetek

A hálózati modell tipikus példája az al-Káida felépítése. Barabási Albert-László, a hálózatelemzés atyja abból indul ki, hogy az al-Káida eleve hálózati csomópontként növekedett, felvette a pók nélküli hálózatok minden jellegzetességét, ezért sem válhatott olyan rendszerré, amely egy központból egy végpont felé működik. Ilyen szervezetként fogható fel a viszonylag rövid idő alatt bonyolult hálózattá fejlődő Iszlám Állam is.¹⁷

Különböző hálózati típusok ismertek, úgymint a lánc, a súlyponti és a többcsatornás modellek, amelyek nem kizárólag egy adott formában jelenhetnek meg, hanem keveredhetnek is a feladat vagy a konspiráció függvényében.

A láncmodell esetében az egyes csomópontok, személyek közvetlenül, egymást követően kapcsolódnak össze, ezáltal az információáramlás is láncszerűen halad. Ez a fajta struktúra a különböző csempészhalozatokra és a pénzmosásban érintett bűnszervezetekre jellemző.

A súlyponti vagy csillagmodell esetében a csomópontok, személyek egy központi személyen keresztül kapcsolódnak egymáshoz, az információáramlás azonban nem kizárólag ezen a személyen keresztül történik, hanem a szélén elhelyezkedő

¹⁶ LAKATOS 2007.

¹⁷ HORVÁTH 2015.

személyek is kapcsolatban állnak egymással. A központban lévő személy nem feltétlenül a szervezet vezetője.

A többcsatornás modell esetében minden egyes csomópont kapcsolatban áll az összes többi csomóponttal. Előnye, hogy nincs elkülönült parancsnoki/irányítási struktúra, a parancsnoki és ellenőrzési funkciókat a hálózaton belül, megosztva végzik, hátránya, hogy nagyon nehéz a hálózat vezetőjét azonosítani. Ez a modell ugyanakkor kockázatot is jelent a hálózat tagjai számára, hiszen egyetlen személy elfogása, letartóztatása az egész hálózatot veszélyezteti.¹⁸

A terrrorszervezetek felépítésének megváltozását legjobban az új típusú szervezet, az al-Káida illusztrálja. A szervezeti felépítésére a nem hierarchikus, sejtyszerű felépítés a jellemző, néhány fős csoportokat hoznak létre, amelyek egymástól és a szervezet vezetésétől is függetlenül hajtják végre akcióikat. Sokszor nem is lehet megmondani, hogy egy adott sejt és az al-Káida vezetői között van-e tényleges kapcsolat. Vannak olyan sejtek, amelyek szervezeten belül nem kapcsolódnak az al-Káidához, csak elfogadják annak céljait és eszközeit. Magukat névleg a szervezethez tartozónak vallják, a közösen vallott ideológia köti őket össze, de nem állnak tényleges kapcsolatban a vezetőséggel.¹⁹

Az al-Káida országokat, régiókat veszélyeztetett, és több ország területén folytatott terrortevékenységet, a politikai és katonai vezető szerepét egy személy töltötte be, a tanácsok szerepe a műveletek előkészítésére, azok logisztikai támogatására, a vallási és katonai ügyekre, valamint pénzügyi támogatások intézésére koncentrált.²⁰

Ez a fajta felépítés nagymértékben megnehezíti az egész szervezet felszámolását, hiszen nem könnyű eljutni sem a sejtekhez, sem pedig a vezetőkhöz, még akkor sem, ha a sejtek közül egyet már sikerült megtalálni. E sejtek tagjai úgynevezett „alvó ügynökök”, akik az adott ország társadalmába beilleszkedve látszólag hétköznapi életet élnek.

A globálisan működő terrrorszervezetekre jellemző továbbá, hogy a merényletek nem ugyanott készülnek fel a merényletekre, mint ahol később majd végrehajtják azt. Előfordul, hogy a terrorista sejtek csak az előkészítés miatt jelennek meg egyes országokban, mint ahogy történt a World Trade Center (WTC – Világkereskedelmi Központ) elleni támadás esetében is, amelynek előkészületei egy részét Németországban végezték el. Ezáltal a terrorizmus biztonsági kérdéssé válhat olyan országokban is, amelyeket egyébként nem fenyeget terrortámadás veszélye.²¹

A klasszikus terrrorszervezet (ETA, IRA) zárt, behatárolható földrajzi területre koncentrált, hierarchikusan felépülő szövetség, amely kézfegyverekkel, néha bűnözői

¹⁸ LAKATOS 2007.

¹⁹ *Biztonságpolitikai Corvinák* [é. n.].

²⁰ RESPERGER 2018.

²¹ *Biztonságpolitikai Corvinák* [é. n.].

módszerekkel veszélyeztette az emberek biztonságát. Főleg politikai és gazdasági háttérét kívánta a szervezetekben érvényre juttatni, amely során a politikai szárny szorosan együttműködött a sajtóval, hiszen a cselekményeket el kellett magyarázni, indokolni kellett az erőszak esetleges alkalmazását, a megfélemlítést.

A katonai szárnyak fő feladatai közé tartozott a toborzás, kiképzés, műveletek előkészítése, a művelési terület felderítése, oda történő bejuttatás, a műveletek pénzügyi támogatása, fegyverek beszerzése, a terrorcselekmény közvetlen biztosítása, a végrehajtók kimenekítése.

A szervezetek szigorú hierarchia alapján épültek fel, próbálták kerülni az átfedéseket, hiszen egy lebukás esetén könnyebb a szervezet egyes részeinek felgöngyölítése.

Az ETA egy látható (nyilvános) és egy láthatatlan (zárt) parancsnokságot is működtetett. Céljuk az volt, hogy a támogatók belföldről és külföldről illegális módon, rejtve tudják a szervezetet támogatni pénzzel, fegyverrel, logisztikai eszközökkel.²²

FELKELÉSEKTŐL A TERRORIZMUSIG

Az angolszász szakirodalomban használt megközelítés alapján a szabadságharcnak is tekinthető felkelés egy széles tömegbázissal rendelkező csoport küzdelme, akik egymással szoros kapcsolatban állnak. A csoportba tartoznak a vezető(k), a harcolók, a fegyveres akciókat végrehajtók, a közvetlen szervezeti tagok, illetve a lakossági tömegbázis.

A felkelés a politikai erőszak egyik formája, központi eleme a politikai hatalom megszerzésére való törekvés, célja egy ellenállam létrehozása, amely a korábbi hatalom felváltására, illetve a teljes legitimitás birtoklására törekszik. Az ennek során igénybe vett különböző eszközöknek és módszereknek csupán egyike a terrorizmus, amely a fegyveres küzdelmen belül az egyik lehetséges aszimmetrikus hadviselési módszer. Az egyéb módszerek (politikai, gazdasági, diplomáciai törekvések) közül a terrorizmust azok egyikeként alkalmazzák, és csak akkor, ha bizonyos helyzetben ez tűnik a legcélravezetőbbnek. A felkelők számára ez a fajta terrorizmus nem cél, hanem eszköz.

Az előbbiekkal ellentétben a tisztán terrorista szervezetek a terrort az erőszak örvényébe bonyolódva cselekvési logikaként használják. Számukra a terrorizmus nem taktika, hanem maga a stratégia. Ezeknek a valóságtól és az általuk képviselni kívánt tömegektől elszigetelődött, mély illegálitásban működő, erőszakra építő kis csoportoknak nincs tömegbázisa, legfeljebb csak egy változó létszámú, szimpatizáns

²² RESPERGER 2018.

tábor. Nincs társadalmi mozgalom mögöttük, hanem valamilyen ideológiától vezérelve saját maguk jelentik a mozgalmat. Nem céljuk ellenállam létrehozása, esetleges elképzeléseik nélkülözik az átgondolt, realitásokon alapuló állam megteremtését és az afölötti politikai hatalom birtoklását. E szervezetek tevékenysége valódi terrorizmusnak tekinthető, mert az erőszakot létük céljaként alkalmazzák.

A politikailag motivált, erőszakos megnyilvánulásokat produkáló társadalmi mozgalom, illetve annak egyes szervezeti erőszakjellegének pontos, racionális meghatározása – azaz a terrorizmust aszimmetrikus módszerként alkalmazó felkelés és a valódi terrorizmust folytató terrorszervezetek közötti különbségtétel – elengedhetetlenül szükséges, mert alapjaiban befolyásolhatja a mozgalom és a hatalom viszonyát, illetve végső soron a sorsát. Terrorizmusra ugyanis a terrorizmus elleni eszközökkel és módszerekkel kell reagálni, amelyek lényegesen különböznek a felkelés, lázadás kezelésének eszköztárától.²³

A fenti sorok alapján joggal vetődik fel a kérdés az olvasóban, hogy miként kategorizálható a magát nevében is államnak tituláló Iszlám Állam és a kétségtelenül terrorista módszereket alkalmazó, jelenleg Afganisztánt kormányzó talibán mozgalom. A két szervezet közötti különbség kiválóan megmutatkozik abban is, hogy az Iszlám Államot a nemzetközi (ENSZ, EU) szervezetek és a nemzetek egyöntetűen terrorszervezetnek minősítik, míg az afgán talibán – eltekintve néhány egyedi nemzeti listától – nagy többségében nem szerepel a „címkézett” terrorszervezetek között.

Kajtár Gábor²⁴ részletesen levezeti, hogy kizárólag a nevében állam miért nem teljesíti az 1933-as montevideói egyezmény – állandó népesség, meghatározott terület, hatékony kormányzás és a más államokkal való kapcsolattartás képessége – konjunktív feltételeit az államisághoz, illetve hogy a szervezetnek nem is célja az államként való elismerés. A terrorszervezet Allahtól származtatott hatalmát az egész Földre kívánja kiterjeszteni, minden más jogalanyt – államot, nemzetközi szervezetet – és egyben a nemzetközi jog létét is tagadja.

Az afgán talibán ugyanakkor kormányra kerülése előtt is hatalmas területek felett gyakorolt ellenőrzést az ország egészének kormányzására irányuló törekvésekkel. Az Iszlám Állam internacionalista dzsihád ideológiájával szemben egy nacionalista szervezet, amelynek fontosak a törzsi, nemzetiségi gyökerek. Ezen fontos ideológiai ellentét megmutatkozik az afganisztáni talibán kormányzat és az ISKP (Iszlám Állam Khorasan tartománya) közötti összecsapásokban. Mindemellett természetesen kétségtelen tény, hogy céljai elérése érdekében terrorszervezetek módszereit alkalmazza, és kapcsolatot ápol nemzetközileg terrorszervezetnek minősített csoportokkal.

²³ BÉRES 2008.

²⁴ KAJTÁR 2016.

Ugyanakkor arra is rá kell világítani, hogy természetesen a felkelés és a terrorizmus között nincs éles határvonal, nem lehet objektív szempontok alapján kategorizálni a különböző csoportokat. Ez természetszerűleg következik abból is, hogy a terrorizmusnak hiányzik az egyértelmű, mindenki által elfogadott definíciója. De talán ennél is fontosabbak az államok, nemzetközi szervezetek aktuálpolitikai, diplomáciai érdekei, ugyanis míg egy felkelőcsoporttal a párbeszéd a béke megteremtése érdekében, vagy akár gazdasági kérdések mentén is egy erős opció, addig egy terrrorszervezettel mindennemű tárgyalás kizárt.

A fentieket összegezve tehát különbséget kell tenni a mozgalom egyes, tömegbázissal bíró erőszakos irányzatai, szervezetei, valamint a mozgalomtól elszakadt, és valódi terrorizmust folytató csoportjai között.²⁵

KONKLÚZIÓ

A terrorizmus korunk egyik legfélelmetesebb, világméretű problémája, amelynek kíméletlensége a terrorizmus elleni nemzetközi összefogást és a büntetőjogi eszközökre is kiterjedő fellépést követeli meg. A nemzetközi terrorizmus elleni harc nem lehet egyetlen állam feladata, mivel korunk terrorizmusa számos államra, esetenként az egész fejlett világra kiterjedő akcióhálózattal és támogató szervezettel rendelkezik.

A bevezető részben már utalás történt arra, hogy a World Trade Center elleni terrortámadás vízválasztó volt a terrorizmushoz való viszonyulás tekintetében. A világ több állama nem volt felkészülve az új típusú terrorizmus kihívásaira, amely nemcsak a felderítő szolgálatok tevékenységében volt tetten érhető, hanem a jogszabályi feltételek hiányosságaiban is megmutatkozott. Ennek érdekében számos nemzetközi egyezmény, illetve ENSZ-határozat is született, emellett felismerték, hogy a terrorizmus elleni küzdelem részét képezi a felderítés és a terrorcselekmények megakadályozása mellett a hivatalos szervek tevékenységén túlmutató állami szintű megelőzés is, amely során fel kell tárni azokat az okokat is, amelyek a radikálizálódáshoz vezetnek, figyelemmel kell kísérni és komplexen támogatni a sérülékeny csoportokat, és visszaszorítani a terrrorszervezetek toborzó tevékenységét is.

A terrorizmus definíciójára vonatkozó általánosan elfogadott, nemzetközi meghatározás ugyan nincs, azonban a nemzetközi egyezmények meghatározzák azokat az ismérveket, amelyek alapján egy adott cselekményt terrorcselekménynek lehet tekinteni.

²⁵ Béres 2008.

Hazánk hatályos anyagi büntetőjogi kódexe, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) a közbiztonság elleni bűncselekmények fejezetében szabályozza a terrorcselekményt (Btk. 314–316/A. §), a terrorcselekmény feljelentésének elmulasztását (Btk. 317. §) és a terrorizmus finanszírozásának büntetét (Btk. 318–318/A. §). Az igazságszolgáltatás egyedi ügyekben a Btk.-ban meghatározott ismérvek vizsgálatát követően állapítja meg, hogy az adott cselekmény kimeríti-e a Btk. különös részében található törvényi tényállások valamelyikét.

Az EU a 2001. szeptember 11-i terrortámadások nyomán a terrorizmus elleni fellépés részeként összeállította a terrorcselekményekben érintett, és ennek okán korlátozó intézkedések hatálya alá vett személyek, csoportok és szervezetek jegyzékét. A jegyzéket rendszeresen, legalább 6 havonta felülvizsgálják.²⁶

Magyarországnak nincs egy saját kritériumrendszer által összeállított, terror-szervezeteket, személyeket tartalmazó listája, elfogadja az ENSZ és az EU erre vonatkozó közös álláspontját.

A terrorszervezetek tudományos, kutatói munka során történő megismerése, feltárása, elemzése igen nehéz feladat, az adatgyűjtés jelenti a legnagyobb problémát, de a megismerés korlátai közé tartozik például a titkosság, a nemzetközileg elfogadott egységes fogalom hiánya, amelyek befolyásolják a teljes valóság feltárását.

A titkosszolgálatok tevékenységét már csak nevükből adódóan is a titkosság jellemzi, a rendelkezésükre álló adatok, információk csak a jogszabályokban feljogosított személyek, szervek számára hozzáférhető. Információik, amíg azok műveleti jelentőséggel bírnak a nyilvánosság, a kutatási tevékenységet végzők számára, általában nem megismerhetők. Azok a tények, adatok, amelyekkel teljes körű képet lehet adni adott terroristák, terrorszervezetek működéséről, szervezeti felépítéséről, leginkább a csoport „hatástalanítását”, felszámolását követően válnak részletesen feldolgozhatóvá.

A nemzetközi terrorizmus ellen csak összehangolt, egységes, a biztonság minden területére kiterjedő stratégiával lehet felvenni a küzdelmet, amellyel tevékenységet visszaszorítani ugyan lehet, de a teljes és végleges megszüntetése nem lehetséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉRES János (2008): *Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- HANKISS Ágnes (2014): *Kihívások és ellentmondások a terrorizmus elleni harcban*. Online: <http://real.mtak.hu/112352/1/Hankiss.pdf>

²⁶ Európai Tanács 2022.

- HORVÁTH L. Attila (2015): A terrorista csoportok toborzásáról. *Belügyi Szemle*, 63(7–8), 116–119. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.7-8.6>
- KAJTÁR Gábor (2016): Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusza és annak joghatásai. *Külügyi Szemle*, 15(4), 38–51.
- KANCSAL Kitti (2012): Terrorizmus egykor és ma – avagy a büntetőjog eszközei a terrorizmus elleni harcban. *Büntetőjogi Szemle*, 1(3), 19–28. Online: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/PDF_EPUB/bjsz_2012_3_cikk4.pdf
- KORINEK László (2016): A terrorizmus. In GÖNCZÖL Katalin et al. (szerk): *Kriminológia – szak-kriminológia*. Budapest: Complex, 447.
- LAKATOS Zsolt (2007): A terrorista szervezetek felépítése és csoportosítása. *Felderítő Szemle*, 6(1), 88–96. Online: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2007-1.pdf>
- MÁRTON Balázs (2022): *Ki véd meg bennünket a terrortól?* Online: <https://www.ludovika.hu/magazin/muhely/2022/10/07/ki-ved-meg-bennunket-a-terrortol/>
- RESPERGER István (2018): Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások. *Szakmai Szemle*, 16(2), 5–30.
- SERBAKOV Márton Tibor (2020): A terrorizmus definíciójának kérdése – Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban. Online: <https://ujbtk.hu/dr-serbakov-marton-tibor-a-terrorizmus-definiojanak-kerdese/>

Egyéb források

- Európai Tanács (2022): A terroristák uniós jegyzéke. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/>
- Europol (2020): EU Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT). Online: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report#find-tabs-o-bottom-2,%202009-2020>